

Dirilik suwy -22: romanyň dowamy

Category: Kitapcy, Medisina, Romanlar, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Dirilik suwy -22: romanyň dowamy

4.

«Goýun, kirpiniň eti gany azlygyň, halsyzlygyň, çagalykdan galan dürli keselleriň bire-bir emidir»

Gündogar tebipçiligidenden.

«Atgulak – aşgazan, garyn-içege ýollarynda, daşky bedeniň dürli ýeriniň gan akmasyny keser»

Türkmen tebipçiligidenden.

«Süýji keseliniň esasy alamatlary-hemiše agzyň gurap durar, endamyňda gidip-gidip, çüý çümen ýaly agyry bolar, gidip-gidip erbet ajykdyrar, iýen badyňa-da hajathana ylgadar. Häli hazırlıkçe, onuň esasy dermany ýorunjadan hörek hem-de, insulin sanjymydyr»

Lukmançylyk gözegçiliginden.

«Ýagşy ajygyp naharlan! Aşgazan bir dilär, iýmegin, iki dilär, iýmegin, üçünji dilände, boş goýma»

Gündogar tebipçiliginden.

Dawut Aşgabada gideninden soň erbet ýagys ýagyp, uly siliň gelip, aşak obalary weýran edendigine gynandy. Indi oba bilen etrap merkeziniň arasynda aragatnaşyk kesilipdi. Onuň oba täzeje maşyny bilen jülgeleriň arasyndaky ýol bilen gelenem bir bähbit bolup çykdy. Ol gele-gelmäne Artyk aganyň halyndan habar tutdy.

Ýaşuly berhizini tutup, edilýänje emlere gözünü garaldyp otyrды. Onuň ýagdaýy öňküden kän gowulaşypdy.

Dawut indi işe düýrmegi bilen girişmegin ýüregine berk düwdi. Ondan öňinçä Metjigi, Taýlyny ýygnap, ýanlaryna on sany men diýen ussa ýigit alyp, Gargyly gysydaky çagylyy böwre gidip, olara jaýyň, oňa barýan ýollaryň gurulmaly ýerlerini görkezdi.
– Onsoň munuň hak-heşdegi nähili bolar? – diýip, Taýly oglanlaryň ýüzüne garap aýtdy. – Ýa, «Taňryýalkasyna» etmelimi?!.. Senuň üçin biz oňa-da taýýar.

Dawut kes-kelläm, garşıy çykdy.

– Taýly, Meret, oglanlar! Jaý dört otagly, aşhanaly, eýwanly bolmaly. Otaglaryň ählisiniň boýy baş, ini dört metr bolmaly, aşhananyň boýy üç, ini iki metr bolsun.... Jaýyň iki talaby bolar. Birinjisi, owadan, berk bolmaly. Ikinjisi, çalt bolmaly. İşe mundan bir hepde öň başlandy hasap ediň, ýagny noýabryň, on dördünden, şu güne, ýagny, aýyň ýigrimisine çenli men size hak tölejekdirin. Men heriňize, aýyňza ýüz otuz manatdan töleýän. Umumy ýolbaşçyňz Taýly bolsun! Oňa üç ýüz manat töleýän, brigadiriňz Meret bolsun, oňa-da iki ýüz manatdan töleýän. Yöne jaý iki aýda doly gutarylmalı. Kerpiç deregine, dagyň daşyny getirersiňiz. Sement, şifer, pürs, tagta, apalowka, işik, penjire, reňk, ulag tapmak, umumy ýolbaşçyňzyň işi. Hany, onda, işe başlalyň. Şu gün noýabryň ýigrimisi bolsa, ýanwaryň ýigrimisine maňa jaýy tabşyryp, galan hakyňzy alyp, başga, has amatly işe başlarys.

- Baý, onda iki-üç çalşykda işlemeli bolar-ow.
- Görüň, gyssagyňyz özüňiz bilen bolsun.
- Bu işe pil-a gerek bolar, palta, kerki, kuwwalda, gilmala, elek gerek bolsa näme etmeli. Ýa özüňden almalymy.
- Ýok, ol enjamlary, başga näme gerek bolsa, ine, Taýly, saňa müň manat. Näme almaly bolsa, edil şu gün alyň. Soňam, maşynyň, sementiň, şiferiň ugruna çykyberiň. Men obalara aýlanyp, adamlaryň hasabatyny almaly. Şondan soň, meniň maşynymam gerek bolsa, arkaýyn ulanyberiň.
- Nahar, çay nähili bolarka?
- Ony özüňiz çözüň, biriňizi günorta çenli nahara, çayá, suwa seredýän edip belläň. Isleseňiz, obadan Kümüşgözel daýza ýalyny alyp gelip, nahar bişirdiň. Garaz, hor bolmaň. Men her üç günüňize bir janly almaga rugsat berýän....

Dawut oglanlar bilen ertire çenli hoşlaşyp, atasynyň ýanyna bardy. Agtygynyň gelenine begenen hor-homsy, agyr kesel, geçen günlerde elhenç horlanyp, ýöne sudur bolup galan, çalajan ýaşuly juda begendi. Dawut hasaba alyşy atasynдан başlady.

Aman aga süýji keseliniň iň ýokary derejesini başdan geçirýärdi. Öýkeninde agyr sowuklama bardy. Üsti ýeňildi, Burnunyň sümügini saklap bilmän, agyr üsgürýärdi. Gözleriniň görüşi gowşapdy. Ol oturjak bolanda, turjak bolanda hyklap, yranyp-yranyp gidýärdi.

«Atamy, indi işden çykarmaga wagt bolupdyr. Ýone endik eden ýaşulyny azajyk howlukman, jaýym ýetişyänçä, bu pişe jiginden aýyrmaly däl. Ýone ony derman-däri bilen bejermeli...»

Dawut ýaşula sanjym edip, birki tabletka gurplandyryjy derman berip, soň çay gaýnatdy. Aşgabatdan getiren iýer-içer ýaly zatlaryndan saçaga goýup, ýaşulyny öz eli bilen ýagşy naharlady. Soň onuň bilen hoşlaşyp, Ak gala gitdi.

Ak galadaky medisina punkty, dükanyň gapdalyndaky içbe-iç jaýjagazda ýerleşýärdi. Medpunktyň işigi gulplydy. Dükançy gyz Orazdurdynyň heniz işe gelmändigini aýtdy.

– Ol Gün hol al-asmana galyp, guşlukdan soň gelýändir. Onuňky hezil. Şu bara bolubilseň, feldşer bolaýmaly eken .

Dawut Orazdurdlara bardy.

Öýlerinde onuň ejesi oglunuň ýatandygyny aýtdy.

– Tohtor entek turmaz, näme, sen şol öküzüň «tohtorçylygy gutaryp gelenmiş» diýilýen oglumyň?!

– Hawa.

– Aý, näbileýin, gyz zorlap, işinden kowlup, hol türmede ýatyr – diýseler. Il-bende entek-entek gelersiňem öýdenok-da....

Dawut baş atdy.

– Saçly daýza, bar, tohtor ogluňy gaty tiz turuz.

– Ýok, ony men turuzyp bilmeyen-ä.

– Onda şoňa aýt, eger mundan aňry işlejek bolsa, ýene on minutdan iş ýerine barsyn, Bolmasa-da, açary ibersin, soň günüň dowamynda işden çykmak barada arzasyny ýazyp, meniň stolumyň üstünde goýup gaýtsyn....

Dawut ýene medpunkt bardy. Medpunkt açık eken. Eke mugallymyň täzelikde edinen gelni otagy ýuwup ýören eken

Dawut girip, medpunktta bar derman-därlileri gözden geçirdi. Ýazgy žurnallaryna göz gezdirdi. Žurnalda awgust aýynyň başine, Mergen Papyýew diýen birini it ýaryp, oňa guduzlama garşy, ganyň zäherlenmegine garşy sanjymyň edilendigi ýazylypdyr....

Bir ýerlerden güpürdäp, Orazdurdy geldi.

– Salam başlyk.

Dawut onuň bilen ýerinden turup, iki elleşip salamlaşdy. Onuň hal-ahwalyny sorady. Ýöne ondan hasabat sorap durmady. Onsuzam, bary düşnükliidi.

– Seniň habaryň bardyr. Geljek ýylyň birinji ýanwaryndan Akgalada etrap saglygy saklaýış keselhanasynyň bölümü açylmaly. Meni, ýer-jaý taýýarlamaly, ilate, kesellileri hasaba almaly diýip, öňünden bări iberdiler. Şu günden şeýlæk meniň bilen, meniň aýdan düzgünimde işlärsiň diýseň-ä, eger meniň bilen işleşesiň gelmese, öz diýenim, öz düzgünim bilen ýaşajak diýseň, oňa-da garşylyk ýok, onda özüň gör. Edil, häzirem ýöri, aşakky obalardan hasaba alyşa başlaly.

Ol Orazdurdyna maşynyna mündirip, «Düýedaş» obajygyna baryp, «bissimilla» diýip, işe başlady. Soň on günlär, ertirden aşama çenli çagajykdan başlap, garry adamalara çenli, hersiniň adyna ýörite kartočka tutup, onuň ähli maglumatlaryny: adyny, atasynyň adyny, doglan ýylyny, ýerini,

ýaşaýan, işleýän ýerlerini, öň näme kesel bilen kesellänini, häzir nähili keseliniň baryny, haçan, nirede näme bejergi, sanjym alanyny ýazga belläp, ilik-düwme barlap, onda bar bolan, güman edilýän kesellerini anyklap şol kartalara ýazdylar. Şeýlelikde, täze saglygy saklaýış bölümne girmeli «Düýedaş» «Atanyň geçi taşlany», «Isgender kesen», «Kelte çynar», «Akgala» «Gaňrşy», «Tokaýcy» obalaryna aýlanyp, jemi 450 maşgalada ýaşaýan bir müň sekiz yüz adamy hasaba aldylar. Şolardan, baş sany akly üýtäni, 14 sany düwnük kesellini, kyrk sekiz sany süýji kesellini, sekiz çakyzalyny, on bir böwregi agyrýany, on üç sany ödi azar berýäni, yüz sany ince kesellini, on sany garyn garahasasy bilen keselläni, dört sarylamalyny, ýigrimi sany gulak-burun kesellini, baş içgeçmeli çagajygy, mundan başga-da aýak agyrly, dyz agyrly, guragyrly garrylary hasaba aldylar. Şu hasaba alyşlykda Dawut adamlaryň gözleriniň, dilleriniň, dyrnaklarynyň ýüzünüň, teniniň reňkinin, garnynyň yüzündäki, arkasyndaky tegmentleriň ýagdaýy bilen, fenindoskop arkaly ýüregini, öýkenini, dem alyşy, dem alyş ýollarynyň arassalygy boýunça edil laborotoriki barlag ýaly anyk, kesgitli netijeleri çykarmagy başarıyardy.

Ýöne ol 14 düwnük kesellä, kyrk sekiz süýji kesellini, yüz sany inçekesellini, on sany garyn garahasasyny, dört sarylamalyny, ýigirimini sany gulak-burun kesellini, baş içgeçmeli çagajygy, mundan başgada aýak agyrly, dyz agyrly, guragyrly adamy bejermek üçin kesgitli dermanyň heniz bu etrapda-ha däl, tutuş SSSR Saglygy saklaýış ulgamynnda-da ýokdugyna göz ýetirmek bilen, gynandy.

« – Ýok-laýt, taýýar dermana garaşyp durman. Hudaýa şükür, biziň bu daglarymyz däri-dermanyň mekany ahyryny. Men şu kesellere görä derman taýýarlamly...»

Ol awulyk otuny, möjek otunyň suwuny, göknar suwy hem-de käşiriň, itburunyň, garamygyň.... mürepbesi bilen garyp, düwnük keseli üçin derman taýýarlamak barada oýlandy.

Süýji keseli üçin, gany käşir suwy bilen ýuwup, soň gandeperi, mumyýany spirte ýatyryp, üç wagtyna içirmek barada oýlandy. Inçekesel üçin çöl alakasynyň, kirpiniň etini buglap, üstüne

awuluk otundan, haş-haşyň dänesini garyşdyryp, on gün iýdirmek üçin derman taýýarlamagy, garyn garahassalygyna, beýleki tif kesellerine, sary gül bilen kekräni hem-de düýedabanyň miwesini garyp gündे üç sapar içirmegi, sarylama üçin ilki bagyry-ödi, ir bilen ösümlik ýagyndan içirip, soň limon suwuny içirip, arassalap, soň käşir, haş-haş suwuny garyp bir hepde içirmelidigini ýatlady. Gulak-burun, bokurdak agyrmasy üçin kamfora ýagyny bilen her aşsam burny, gulagy arassalap, soň ony ýapgy edip ýaparys, kortoşkanyň buguna tutarys.

Dälileri, derrew düzederis, böwregi, ödi agyrýanlara garamyk mürepbesi, çakyrtiken, düýedaban miwesi ýaly däri-dermanlar bilenem em etseň bolar. Çakyzalylaryň, gan basyşlylaryň emi belli. Olara medisinanyň ýoň bolan dermanlaram bes...

Ol şeýdip, öz ýanyndan obalarda bar bolan kesellileri toparlara bölüp, olary bejermegiň çäresini görýärdi. Şonuň üçin ol: gandeperi, gamakmumy, buýan köküni, dadran köküni, garynýaryk köküni, andyz köküni, doňuz gotaňyr köküni, keýik böwrek otuny, gotaňyr köküni, dag mumyýasyny, erik şepbigini, syçratgy sakgyjyny, guzujygyň maýalygyny, bedene ýumurtgasyny, göknar çöpünü, itburun, garaly miwesini, garamyk kişdesini, alyç kakyny, gara kişmiş, gyzyl burç, gara burç, sarymsak, erik kişdesi, çöpboýa, sygyr şahy, dag goçunyň şahy, ýylanyň gowy, ýylan zäheri, gara gamış, tagdan dänesi, gara däri, gyzyl däri, saryagajyň gabygyny, tudyň göbegi ýaly birtopar beýleki ata-babadan şu güne çenli, halk tebipçilginde ulanylyp gelýän däri-derman bolaýjak otlary, kökleri, miweleri ylas edip ýygnap, hersini aýratyn haltajyga salyp, olaryň nämedigini daşyndaky kagyzjyga ýazyp goýdy.

Soň talyp wagty ýazan, kesellilerde ýuze çykaýjak dürli derdi we lukmançylyk däri-dermanlary iş ediliп ýazylan galyň kitabyны çykaryp, olary okamaga başlady.

DERTLER WE DERMALAR:

1. Kelleagyry – yüz sebäbi bar. Gan basyşynyň üýtgemegi, sowuklama, bagryň, ödüň, dalagyň sowuklamagy, aşgazanyň güýçli zäherlenmegi, ýadawlyk, ukusyzlyk, öwrenilen endikleriň

- (çaýyň, çilimiň...) wagtynda ýetmezligi....
Bejergisi:gan basyşynyň sazlanylmagy, kelle agyry dermanlaryny (Analgin, sitiromon), limonly çay içip derlemek....
2. Saç – gatyk, süýt, süzmäniň suwy bilen saçy wagtly-wagtynda dürli miwe suwlaryny ulanyp, ýuwup durmaly.
3. Göz agyry – gözüň almasynyň agyrmagy, gözüň görejiniň agyrmagy, göze şikes ýetmegini. Bejergisi:Köşeşdiriji analgin içirip, soňra – «Glaznoý maz», ýörite damja damdyrmaly. Ýylyjak saklamaly.
4. Gabak – tetresiklin toşabyny ulanmaly.
5. Kirpik – saç bilen bagly bolan derman toşaplary ulanmaly.
6. Diş agyry – bir bulgur suwa bir çemçe duz, çay sodasyny, baş damja ýod guýup, garyşdyryp, näsagyň bokurdagyny dişini çaykatmaly, soň dişiň nämeden agyrýanyny, nerwsi sowuklapmy, çüýräpmi, umumy sowuklamamy, diş çat açypmy, anyklap, ilki analgin bilen agyryny köşeşdirip, soň diş wraçyna ugratmaly.
7. Dil – Aşgazanyň bozulmagynyň sebäplerini anyklamaly. «Deňiz suwuny» taýýarlap, günde üç wagtyna çaykamaly. Zäk calmaly. Aşgazany ýyly suw bilen ýuwup, gaýtartmaly.
8. Dodak – sowuklamanyň dermanlaryny, gatan, çigrellän, patlap gabaran bolsa dodaga çalynýan ýagly reňklerden ulanmaly.
9. Gulak, burun, bokurdak – penselin sanjymyny etmeli . Bokurdagy arak, spirt bilen çaykap, soň şondan ýapgy etmeli; Gulagyň içini kamfara spirti bilen çaykamaly, her dürli hapalanmakdan arassalamaly. Soňam ýuwmaly. Gyzgyn kofä mesge goşup içmeli; bir bulgur suwa bir çemçe duz, çay sodasyny, baş damja ýod guýup, garyşdyryp, näsagyň bokurdagyny çaykatmaly, suwugrak manna şülesini taýýarlap, ony näsaga gyzgynlygyna içirmeli;
10. Burun gaýmaridi – Gyzgyn saklap, kamfora toşabyny ulanmaly. Burnuň içki myşsalarynyň sowuklamasyny aýyrýan dermanlary ulanmaly. Beterlese, penselin sanjymyny etmeli.
11. Bokurdak mäzleri – sowuklan mahaly, streptasidi un edip, şonuň bilen ýagşy arassalamalay, penselin erginni pürkmeli, soň bally çaya limon goşup, gyzgynjak içmeli.
12. Bronheýalar – sowuklan mahaly bokurdagyň arak, spirt bilen çaykamaly, gyzgyn suwuklyk, limonly çay içmeli. Agyry

aýrylmasa, penselin, bedeni gurplandyryjy witaminlerden sanjym etmeli. Daşyndan spirt, arak, adekolon bilen ýapgy etmeli, sowukdan, tomsuň günü sowuk suw içmekden saklanmaly.

13. Gyzylödek – sowuklan mahaly gyzgynjak, suwujak mannyý kaşa içmeli, penselin, gurplandyryjy witaminler bilen günde üç-dört sapar sanjym etmeli;

14. Öýken sowuklamasy – penselin bilen günde (her üç-dört sagatdan), baş-alty sapar sanjym etmeli, aşşamlaryna garçissa, goýmaly, ýod bilen tor etmeli. Yzygyderli limonly, bally çay, gyzgynjak süydün içine doňzuň iç ýagyny, bal goşup içmeli.

15. Öýken inçekeselinde – diňe stasinar bejergisini almaly. Keselhanada ýatyp düýpli bejermeli. Her günde izoniazit sanjym etmeli.

16. Ýürek – agyranda neýtroglisirin, walerian damjasyny, walidol bölegini içmeli, ýüregiň myssasy agyranda ATF, Kakarbaksalaza sanjymalaryny edip, soň umumy gurplandyryjy witaminleri, beýleki dermanlary sanjym etmeli, eger bolmasa stasinar bejergisini almaly;

17. Aşgazan – agyrmagy we zäherlenmegini. 1. Ýyly suw içirip, gaýtartmaly, 2. Aşgazan gastrit görnüşinde agyranda içagyryda-lewomisin içirmeli. 2. Aşgazanda zäherlenme bolan mahaly gyzgyn suwa margansowka goşup içirip, gaýtartmaly. Soň iç geçiriji tabletka bermeli.

18. Ince içege – sanjap, kesilip, kesilip agyrmagy-lewomisin bermeli, agyry güýçlense analgin bilen sanjym etmeli.

19. Köriçege – operasiýa ýoly bilen aýyrmaly.

20. Ýogyn içege – agyrmagy we sanjamagy – analgin tabletkasyny bermeli. Agyry kesilmese, iç sürüji serişde bermeli ýa-da analgin bilen demedrol sanjymyny edip, köşeşerine garaşmaly. Köşeşensoň, gyzgyn unaş içirmeli. Onda-da aýrylmasa, gyzgyn sanjym etmeli.

21. Art bujak deşigi – uly meýdan edende agyrmagy, gyzgyn sanjym etmeli. Agyry köşeşensoň gyzgyn buga tutmaly we analgin sanjymyny etmeli;

22. Babasili – agyrmagy, ganamagy, simlemegi – tetrosiklin maz çalmaly. Ýağşy köşeşensoň mäkiýanyň ýumurtgasynyň sarysyny alyp, iki nahar çemcesi duz bilen ýağşy garyşdyryp, ýarany

şoňa goýup, iki sagat oturtmaly. Gutulmasa ýene gaýtalamaly.

23. Bagyr – sanjamagy, atylyp agyrmagy, gyzmagy, ödün öjükmegi, bagryň lahtalanmagy – günde üç wagtyna bir nahar çemçesinde allahol içmeli. Berhiz tutmaly, ertir irden ýyljak süýt, manna kaşa iýmeli. Keselhanada ýatyp bejergi almaly.

24. Öt sanjap agyrmagy, iýeniň siňmezligi, saryň gaýnamagy – berhiz tutmak, aýagyň ýyly saklamak, tüfýaş etmek, juda çydatmasa, noş-pa içmeli.

25. Böwrek agyrmagy, sanjamagy, peşewi geçirmezligi – noş-padan sanjym etmeli, sowuklamanyň öňuni alyjy, beden gurplandyryjy witaminlerden, gyzgynlyk sanjymyndan sanjymlar etmeli. Garamyk, çakyrtiken toşabyny içirmeli, biliňe. garnyň aşaguna süle hamyryny ýapgy etmeli. Hemise gizgin saklamaly.

26. Dalak – agyrsa analgin we gyzgynlyk sanjymalaryny her günde üç sapar sanjym etmeli.

27. Aýak süňkleri (but, dyz, injik süňkleri) – Gurplandyryjy, witaminlerden sanjym etmeli. Üzärlik bilen ýyljak süýdi garyp, gaýnadyp, ýapgy etmeli. Günde üç sapar analgin dermanyny içmeli. Mümkincilik bolsa, Mollagara kurortyna gitmeli. (Süňk bilen bagly agyrylaryň ählisi üçin şu emi buýurmaly.)

28. Aýak etleriniň agyrmagy –

29. Topugyň agyrmagy –

30. Dyzyň agyrmagy –

31. Injik süňküniň agyrmagy –

32. But süňküniň agyrmagy –

33. Buduň etiniň agyrmagy –

34. Eliň süňkleriniň agyrmagy –

35. Eliň bogunlarynyň agyrmagy –

36. Gol süňküniň agyrmagy –

37. Eliň, goluň derisiniň, muskllarynyň agyrmagy... – bularyň garrylykdandygyny, şikesdendigini, haýsydyr bir keseldendigini, howadan, pasyllaryň, howanyň üýtgemegindendigini anyklap, analgin, içirmek, ýod bilen tor edip köşəsdirmek, guragyra garşy dürlı ýaglary çalmagy, esasanam, ganyň suwuklamagy, gan alyş çalyşynyň gowulanmagy üçin her günde bir tabletka aspirin içmeli, aýagyny hemise ýyly saklamagy, mümkün bolsa, gyzgyn suw bilen günde, güneşa

gyzdyryp durmagy maslahat bermeli. Her ýylda Molagara kurortyna gitmegi buýurmaly» diýen ýaly gaty köp keseliň, olary bejermegiň däri-dermanlary ýazylan eken.

Bu işleri yhlas bilen etse-de, Dawut entejik edil, öýüne, halysalla, ýüz tutup geläýmeseler bu obalaryň kesellilerine kän bir batyrynp bilenokdy. Sebäbi, «Durna – gökde, duzak – ýerde» diýilişi ýaly, bölüm-ä açylanokdy. Onuň açyljagam nägumana ýaly bolup durdy.

Ýaş lukman her nämede bolsa, indi öz maksadyndan gaýdyp biljek däldi. Ol bu obalaryň garrysyndan ýaşyna çenli, olaryň dad-u bidadyna, ýoguna seretmän, ählisiniň ýagdaýyny hasaba alypdy. Ol indi, haýsy obada kimiň haýsy dert bilen ýatandygyny bilip otyrды. Kime, näme derman-däri etmelidiginem pikir-parasadynda aýlap otyrды. Ikinjisi bolsa, adamlarda, ýasaýyşa, sagalmaga kiçijik umydy döredip bilipdi. Ol ýarawsyz bendeleriň umydyny köýdürmeli däldi.

« – Men, nesip bolsa, eger, «Ak galada» bölüm açylmajagam bolsa, hiç hili hak tölenmejegem bolsa, öz obalarymda lukman bolup iþlärin...»

Onuň bar umydy Alladandy. Ol düýsünde türmä girip çykaly bări, her günde bäs wagt namazyny okaýardy. Hemiše dili, kalby, ynsaby, bedeni, teni täretli gezip ýörşüne, her namazynyň ahyrynda Alladan şu ilde bölüm açylyp, «dirilik suwuny» ýeriň yüzüne çykaryp, özüne umytlar bilen garaşyan dertli bendelere derman berip, şol dermany hem özuniň eli bilen bermegini uzur ötünip dileýärdi, ertirem, günortanam, ikindinem, aşsamam, ýasyda-da diläp-diläp ýadanokdy.

Ol Allanyň öz dileglerini boş goýmajagyny bilýärdi.

Dawut öýde bolynna görä, kakasyna, ejesine, doganlaryna barja derman-därilerini edişdirýärdi.

Ýöne baryna akademik Smirnowyň ýanjas-ýanjas tekrarlaýsy ýaly, wagt, tejribe zerurdy. «Ol: ýokary okuw jaýy diňe ugurlary aňladýan, edebiýatlary salgy berýän, mugallymlaryň, halypalaryň sözünü, göreledesini aňya guýup, her dürlige endikleriň berkidýän tejribe mekdebidir. Lukman hakyky tejribäni işe başlandan soň, ýüz dürlü näsag, kesel bilin ýüzbe-ýüz bolup, oňa azap çekip, alada edip, gorkup, begenip,

ony gaýgy edip, durmuş mekdebinde eýlenenden soň alýandyr» – diýerdi. Men bolsam heniz beýle tejribäniň, beýle ýagdaýlaryň ýan gyrasyndanam baramog-a»...

Ol şeýle oýlar bilen obalaryň birinden günü ýaşyryp öye gelende, ejesiniň howluda elerwräp duranyny gördü. Ol howsalaly:

– Eje, näme boldy? – diýdi.

Annajemalyň sesi titräp gitdi.

– Wah, ditjanym, Toýjan dädeň şol ilkagşam çykyp gidişi-ýä. Indi onuň gözem gijesine ugurly görüp baranog-a.

– Nirä gitjegini aýtmadym?

Annajemal aglady.

– Ol.... Ol bar-a samraberýe-de bir gepinde: «Men Dädemir malyna seretmäge gitýenem» diýiberýe – ol erbet hamsykdy. Ol indi telim wagt bări däliräp baty-ýa. Ol däli. Men ony indi hiç kime aýdyp bilmeýen-ä, ditjan.

– Nämän dälisi?!

– Hawa, hakyt däliredi-ýä, ditjan!

Dawut ejesiniň bu gepine tisginip hyrra yzyna öwrülip, kakasynyň gidip biläýjek ugruny çen bilen yzarlap, hasanaklap, bende ýetdi. Ol ýakynda gelen siliň bentden opuran çukurynda nämäniňdir, çarp urýandygyny eşitdi.

– Häzir, häzir ýetişýen, duruber, duruber!

Dawut bu sesiň kakasynyň gyryk, aljyraňy sesidigini derrew tanady. Ol ylgap bendiň böwründäki çkyryň gyrasyna geldi. Ol gjäniň içinde kakasynyň sowuk suwuň içinde «öwf» çekip, nämadir bir zatlary kowalan bolup ýörenligini gördü.

– Dä-de! – Dawut zähresi ýarylan ýaly bolup sowuk suwa özünü urdy-da, kakasyny götergiläp gyra çykardı. Toýly öküz suwunu seçelendirip, ogluna garşylyk görkezip, urunyp durşyna:

– Sen kim, heý. Doňuz ogly, goýber meni. Doňuz ogly diýsäni. Ol balyk janawarlar maňa, «meni öýüňe äkit, biz üšeýek» diýip, ýalbaryp baty. Men olary öye alyp gitjek bolýan. Sen näme, myşaýt edýesiň, eý doňuz ogly, sen kim?

Dawut ýuwaşlyk bilen :

– Däde, bu men, Dawut. – diýdi.

Toýly öküzden ses çykmadı. Ol Dawuda boýun boldy. Dawut

sowukda öl-myžyk bolup, digdenekläp duran kakasyny öye alyp baryp, oňa guruja eşik geýdirdi. Soň öz otagna alyp bardy-da, öz wraçlyk, sanjym gurallaryny çykardy. Haladyny, kolpagyny geýdi, agzyny ak hasa bilen sarady. Elini spirt bilrn tämizledi-de:

– Amanow, hany, gaty gowja otur! – diýip, zarplyja aýtdy.- Häzir men seniň gözüni görjek – diýdi-de, spirt kolabajgyndan iňne alyp, sanjym enjamyna dakyp, äm-sam bolup oturan kakasyna uky dermany bilen analgin sanjym etdi. Şondan soň lukmançylyk çemçejigini alyp, Toýly öküzung sag gözäniň ýokarky gabagyny galdyryp, şit-mäzleri gördü. Sag mäzler dogruja durdy. Ol kakasynyň bitaylanyp duran gözüniň gabagyny galdyrdy. Soň kakasynyň hykyna, çokuna garaman, ýerinden üýtgap, hol gyrada duran mäzi ýörite jübtejik bilen durmaly ýerine süýşürdi. Ony ýerinde berkitmek üçin dag mumyýasyny agzynda eredip, şol ýerinden üýtgap giden, indi ýerine baran mäziň üstüne çaldy. Soň, az –kem ynjalan kakasyny diwanyň üstünde ýatyryp, üstüne ýorgan ýapdy.

Şol günden soň kakasyna, ejesine izoniazit, penselin, glýukoza, witaminleri aldygyna sanjym edip başlady. Olar üçin badamçanyň, ayyowşanyň, itburunyň toşabyny taýýarlady, ondanam her günde üç wagtyna içirip başlady. Ol şol günden soň, her gün kakasynda-da, ejesinde-de mylaýymja alamatlaryň bardygyny duýýardy.

Dawut bu günem irden turup, ýuwunyp, tämizlenip, ertir namazyny okady. Doga-dileg etdi. Soň melleginiň aşşamdan galanja ýerlerinem, eýýäm üçünji sapar depip gutardy.

– Ýere näme eksem diýyeň – diýip, Toýly öküzung sowalyna gara der bolup ýer depip duran Dawut geň galyp seretdi.

– Kaka, turduňmy!? – Tabyň neneň?

Toýly öküz başyny atyp durşuna, ýylgyrdy.

– Hany, pili bări ber. Häk, entek oglandygyň bildirýe-deýt. – diýip, oglunyň elinden pili alyp, öň depilen ýeri ýene, gaýtadan depip başlady.

– Şeýdip, gowja depsen-e. Mynyňdan ýer depiš bolmaz. Goý, soňurruk özüm ederin.

Dawut gara dere batan kakasyna baş atdy.

- Näme ekeli diýseň, ekäýeris, däde.
- Baýaky ýyl Artyk aga mellegine, kertyşke ekdi. Baý, gowy bold-äý. Bizem kertişke ekeli.

Dawut «kartoşka-da, gawun, garpyz, pomidor, hyýar, sarymsak, kädi, käşir-de ekeris diýjek boldy. Emma indi näçe ýyl bäri oý, işik, mellek barada ýekeje salymam oýlanmadyk kakasynyň kalbynda şinelänje pikirlere päsgelçilik ýetirmejek boldy.

- Bolar, däde jan, näme ekeli diýseň, ekeris. Men onda kartoşka tohumyňam ugruna çykaýyn.
- Kertişke tohumy hiç-le. Özüm Artyk agadan diläp alaryn. Sen öz işiň bilen boluber.

Dawut kakasynyň bolşyna begendi. «Enşalla, bir üýtgeşiklig-ä bar. Allam, soňunam oňarawergin...»

Toýly öküz işikde duran täzeje «Wolga» maşynyna garady.

- Bä, bu kimiňk-käýt? Öz-ä täzeje eken. Gowja eken.

Dawut kakasynyň yüzüne ýylgyryp garady.

- Meniň bir garryja mugallymym bar, däde. Ol ylymyň aňyrsyna çykan professor, akademik. Ogly, gyzy ýok. Şol mugallymym, «0ba ýerde bolsaň, saňa ulag gerek bolar» diýip maňa alty aýlyk dilhaty bilen berip goýberdi. Alty aýa čenli ol «Wolga» biziňki. Soňam, «Münüber» diýs-ä müneris. «Getir» diýse-de, taňryýalkasyny bilen eltip gaýdaryn.

Toýly öküz bitaý gözlerini ligirdedip, oglunuň yüzüne seretdi.

- Akadimik! Ylmyň aňyrsyna çykan. Seni okadan şolmy? Ol adam saňa öz bular ýaly maşynyny, özem täzeje «Wolgasyny» berip goýberýemi? Näme, onuň kellesi üýtgänmi? Bular ýaly malam berip goýberip bolarmy? Ol indem, gjelerine ýatyp bilýen däldir, hä?

Dawut baş atdy-da:

- Menem geň gördüm. Yöne, «Al, al!» diýip günüme goýman dursa, nädeýin. – diýip, kakasyna görä gepledı.

Toýly öküz ogluna gorkuly garady.

- Öz-ä «al» diýip, soňam milisgä aýdyp, basdyryp goýbermesin. Häzirjek bolgun.

- Mende onuň «Maşynymy Dawut Amanowa alty aýlyk sürmäge berýärin» diýip ýazan dilhaty, hökümediň möhüri basylyp, tassyklanmasy bar.

Toýly öküz onda-da ynjalmañdy.

– Sen bir Artyk aga bilen ýagşy maslahatlaşmaly ekeniň.

Olary Annajemal ertirlik edinmäge çagyrdy. Dawut mellekden çykyp barşyna, daşky işikden feldşer oglanyň daňa galan oklukirpi ýaly bolup, düňderilip gelýändigini gördü. Ol derwezeden giren ýerinden haýkyryp başlady.

– Salowmaleýkim, tohtor!

– Waleýkim, Arazdurdy tohtor! – diýip, işikdäki elýuwlanda elini ýuwup duran Toýly öküz oňa habar gatdy.-Sen beýläne-de, seret Ditjana propisiri «alty aý sür» diýip şu maşyny berip goýberipdir. Özem ylymyň aňyrsyna çykan mugallymmışyn....

Arazdurdy, kelteden tos-togalak göwresini oýmuldadyp, bir uly begenji bar ýaly bolup, Dawudyň garşysyndan çykdy. Ol çalak-çulak salamlaşyp:

– Ejem etrap merkezine barsa, garşysynda baş lukman Emir daýym. Ol meniň hakyky daýym, ejemiň özünden kiçi jigisi-läý, durmuş. «Päh, geleniň gowy boldy. Biziň bir lukmanymyz obaňza gitdi-de, heýç gelenogam, habaram ýetirenok. Onuň işi galyp otır, Gaty tiz gelsin, gelmejek bolsa-da, arzasyny ibersin. Men ýeri boş saklajak däl» diýip sargyt iberipdir – diýip, demi demine ýetmän, bir demde aýdyp goýberdi. – Şony aýdaýyn diýip geldim.

Dawut baş atdy.

– Indi, sil bozandan soň, ýol açyldymyka?

– Ejem-ä eşekli gidip geldi. Kä ýerde ýol işgärleri işläp ýörmüşler.

Dawut hiç zat diýmedi. Arazdurdy ýylçarylyp gepledı:

– Bu açyljak bölüme-de, meni müdir etjekmişler.

– O nähili?

– Nähilisi şol, ejem daýyma «Ogluň öyerseň, iki öküzce bereýin » diýipdir. Şolam meseläni çözjekmişin.

Dawut agzyny açyp durşuna:

– Ol hiç-le, ýöri, öye girip, bileje çay içeli – diýdi.

Arazdurdy razylaşman, uçup-uçup yzyna gitdi.

Dawut ejesi, kakasy, jigileri bilen gülüşip-değişip ertirlik edindi-de, etrap merkezine gitdi. Ol ugrajak bolup durka:

– Atamam işden çykaryp, öye getirmäge wagt boldy, kaka, –

diýdi.

– Hawa, diýenimizi etse, alyp gaýdaly, hany, sen aşak gidip gel.

Ol etrap keselhanasyna sähel salymda bardy. Dogry, araky sil ýoly erbet bozupdyr. Ýone ýol işgärleri, çala mydarragam bolsa, geçer gider.

Dawut maşyny gaýgyryp durman çukurrak, belentli, pesli ýerlerdenem geçip bildi. Ýone, barsa, baş lukman ýok eken Kätip gyz:

– Onuň garyndaş gyzy, hol bizde apindisitden aparassa bolup ýatan Ageje diýen aýal özünü otlapdyr. Şonuň ýerine gitdiler-dýip parhsyzragam bolsa aýtdy.

– Bu iş haçan bolupdyr?

– Habar-a ýaňy geldi.

Dawut ordinatorskä baryp halatyny, kolpagyny geýip garaşyp başlady. Sagat on ikiden işlände baş lukmanam, beýleki lukmanlaram gelip başlady.

Dawut baş lukmanyň kabulhanasyna bardy. Baş lukman duw gara bolan ýüzüni, çalaryp başlan mele gözlerini, babasiliniň, ýüregagyrynyň, ödüň derdinen ýaňa halys sary sapyran bolup duran ýüzüni, gan basyşynyň üýtgemeginden tırsildeşip duran etlek çekgelerini eňşidip, ýaş lukmana oturmaga ýer görkezdi.

– İşigaýdan, ozüni otlapdyr. Özem : «Meniň ölümime merkezi keselhananyň lukmanlary Emir Gulyýew, Sephanow, Myrat Geldiyew, mamam Kümüşgözel.... günükärdir. Şolar öz jezasyny çekmese, razy däldirin. Şolar Hudaýyndan tapmasa, görümde dik oturaryn...» diýip hat goýup gidipdir. Bagty ýatan. Biz näme üçin günükär bolýas. Olar ol diýeli. Men näme?

Pensiýame dörtje aý galdy. Men nädip günükär bolaýyn.

Baş lukman zeýir-zeýir edip, ahyry Dawutly meselä geldi.

– Sen jijim, entejik «bölmä açmaly» gürrüňimizi goýaly. Sen şujagaz ýeriňdejik işläber. Entejik ol medpunkty Arazdurdynyň özi oňarsyn.

Dawudyň depesinden gaýnag suw guýlan ýaly boldy.

– Emir aga, düşüniň, ol ýerde «Düýedaş» «Atanyň geçi taşlany» «Isgender kesen», «Kelte çynar», «Akgala» «Gaňrşy», «Tokaýcy» obalarynda. jemi 450 maşgala, müň sekiz yüz adam bar....

Şolardan, baş sany akly üýtgän, 14 sany düwnük keselli kyrk sekiz süýji keselli, sekiz gaty erbet çakyzaly, on bir böwregi agyrýan, on üç sany ödi azar berýän, yüz sany inçekeselli, , on sany garyn-içege garahasasy, dört sarylama getiren, ýigirmi sany gulak-burun keselli, baş içgeçmeli çagajyk, mundan başgada, aýagagyrlı, dyz agyrly, guragyrlı, garrylar bar. Bu diňe hazırlıkce hasaba alnanlar. Şolaryň ählisi juda çalt kömege mätäç. Siziň hemáatyzya garaşyp «ah» çekip ýatyrlar. Siz bolsa bu ýerde hyşy-wyşy, süpül-süpül edişip, gaty arkaýyn gepleýäňiz. Seniň pensiye ýasyň dolan bolsa, gitmeli ekeniň, hormatly dynç alyşa. Sen dertlilere berilmeli emiň ýoluny saklayaň. «Arazdurdy oňarar» diýen bolup. Arazdurdy seniň aýal doganyň oglы bolany bilen, hemme zady oňaraýmalymy? Ol sagat ona čenli ýatyp, medpunktda özünü hondan bări alyp barmakdan başga hiç zadam bilenok. Bar, goý, Arazdurdyny goýuň. Yöne, meni şol ýere nobatçy lukman edip belläý. Men etrap merkezi keselhanasynda «hallaň-sallaň» işlänimden, şol ýerde, dertli, keselli adamlaryň arasynda, delalatym ýetjek adamlarymyň arasynda işlemän gezenimi gowy görýän.

Baş lukman bu ýaş oglanyň «türkmencilige», ol şeýledir öydüp pikir etdi, gelişmeyän sözleri yüzüne serpип ýelmäp durmagyna asla çydamady. Ol laňña ýerinen galdy-da, gahar-gazap bilen:
– Gapyl, itiň güjügi. Hawwa, Arazdurdy meniň ýegenim. Näme, meniň ýegenim, indi sen bar diýip, işlemeli dälmi?! Sen, gaty gitme. Aýtjak kepiňi ölçäp-biçip aýt. Meniň haçan pensiýä çykjagymam seniň işiň däl. Pohuň iýme, hassalara ediljek eme garşy bolýaň diýip. Hana, bar, güýjüň ýetse, barlat, ähli resminamalarymyz ýerbe ýer. Şu welaýatda biziň saglygy saklaýış ulgamymyzdan gowusyny tapsaň, bar, şonda işläber!-Soň ol sesini peseltdi.-Sen düşün, men saňa göni aýdaýmasam, sen düşünjek däl. Bähbit diýenem bir zat bolmal-a. – Ol indi hälki gap gara pökgüş ýüzüni gyp gyzyl edip işige, soň penjirä edil suwa gark bolup baryanyň howsalasy bilen seredip goýberdi.-Menem adam-a. Bir topar çaga ekläp otys. Basym ogul öýermeli, gyz çykarmaly, agtyklar ýetişip gelýe. Orazdurdy maňa, eger müdir etsem, iki sany juwana wada edýe. Ol az zatmy!Menem, bölüm açjak diýip, kimiň kimlerine, pul, mal dykyp açmal-a.

Häzir mugt zat ýok. Her kim gözünü ýumup, elini serip dur-how. Eger, senem eçilerin diýseň, onda başga gep....

Dawut bu gezi eşidip, ör-gökden geldi.

– Ýok. Men beýle haramylyk geziňi eşidemogam, ol işiňe goşulmanam....

Dawut oturdy-da, gahardan ýaňa hiç köşeşip bilmedi. Ol baş lukmanyň öňünden bir tagra kagyz alyp, şol ýerde titreýän elli bilen:

«Etrap merkezi keselhanasyň baş lukmanyna şu keselhananyň iç keselleri lukmany Amanow Dawutdan arza.

Men saglygy saklaýyşyň ähli düzgüniniň, hut baş lukman Emir Gulyýewiň günüsi boýunça bulam-bujar edilen ýerinde işläp biljek däl. Şonuň üçin meni öz arzam bilen 1961-nji ýylyň 25-nji oktyabryndan iç keselleri lukmany wezipesinsen boşatmagyňzy soraýaryn. Amanow D» diýip ýazdy-da, goluny çekip, başlygyň öňüne taşlap kabinetden çykyp gitdi.

Ol şol ýerden göni raýispolkoma baryp, özuniň mellek ýeri barasyndaky arzasynyň kanagatlandyrlyp, kanagatlandyrlymandygyny bildi. Oňa öz diýen ýerinden mellek ýeri bermek karar edilipdir. Şol ýerde Dawut ýanyndaky pullaryny hasaplady. Onuň müň manadrap puly bardy. Şonuň üçin ol Aşgabada baryp gelmegi niýetine düwüp, maşynyna ýangyç guýdy-da, ýola düşdi. Günortanyň öň ýanlary Aşgabadyň Teke bazaryna baryp, et, miwe, iki sany garrygyz gawun satyn alyp, akademigiň howlusyna girdi.

Akademik Smirnow Dawudyň gelmegine biçak begendi.

– Oglum, geleniň gowy boldy. Seniň bilen telefonda geplešeýin – diýip otyrdym. Ýagdaýlar gowulyga üýtgap barýar. Men ministriň ýanyna baryp, sen hakynda gürleşdim. Eger mümkün bolsa, seni ministrligiň Krasnowodsk oblasty boýunça ýörite inspektory wezipesine bellemek barada gürleşdim. Emma bu wezipäni birwagtalar ýapan ekenler. Ýöne ministrligiň baş minorolog diýen bir wezipesi bar eken. Ministr Berdiglyjow häzir şol wezipäni dikeltjek bolup ýör. Ýöne onuňam hylliyasy gaty köp eken. Bir wezipe açdyrjak bolsaň, Ministrler sowetinde karar kabul etdirip, ony soň Maliýe ministrliginde tassyklatmaly. Diňe şondan soň şol wezipä aýlyk-günlük töläp

bolýar. Onam, geljek ýylyň planyna goşjak bolýarlar. Men olara kagylaryny taýýarlaşmaga kömek etdim. Indi, nesip bolsa, geljek ýylyň ýanwaryndan seniň üçin täze wezipäniň açylaýmagy hem mümkün. Ýöne, sen gaýrat edip, şoňa çenli sabyrlyja işlejek bolaweri.

Dawut ýylgyryp, boýnuny burdy.

– Wah, men edil şu günden öz arzam bilen işden çykdym-da.

Akademik iýip oturan naharyny gapdala süýşürdi-de, horja barmaklary bilen tutup duran çarşagyny, tarelkanyň gyrasyna söýäp goýdy-da, düwlen ýumrugunu eňegine ýetirdi.

– Onuň sebäbi näme?

Dawut elindäki tagamly çemcäni gyssagara agzyna ýetirdi.

– Men şu baş lukmanymyz bilen oňşup bilemok. Ol «Seniň obaňda etrap keselhanasynyň kiçiräk bölümünü açjak. Oňa-da özüň müdir bolarsyň. Şonuň üçin sen gidip, obalardaky adamlary, kesellileri hasaba al» – diýip, meni oba iberýär. Menem onuň diýenini edip. Şol ýerlerde ýerleşýän baş obada jemi 450 maşgala, bir müň sekiz yüz adam bar.... Şolardan, baş sany akly üýtgän, 14 sany düwnük keselli kyrk sekiz süýji keselli, sekiz gaty erbet çakyzaly, on bir böwregi agyrýan, on üç sany ödi azar berýän, yüz sany ince keselli, , on sany garyn-içege garahasasy, dört sarylama getiren, ýigrimi sany gulak-burun keselli, baş içgeçmeli çagajyk, mundan başgada aýakagyrlı, dyz agyrly, guragyrlı, garry adamlaryň bardygyny hasaba aldym. Emma gelsem, baş lukman, «ol ýerlerde bölümň zerurlygy ýok» diýip aýak depip otyr. Men oňa şunça düşündirjek boldum. Emma diýenimi diňlemegem islänok. Özuniň feldşer ýegeni işleýär. «Entejik şony müdir edip goýaly. Soňunam görübereris...» diýen bolýar. Onsoň menem gaharlanyşdym, öýkeläbem arzamy ýazyp goýup, siziň ýanyňza gaýtdym.

Akademik naharyny ýene öňüne çekdi.

– Sen «Zähmet depderçäni» heniz eliňe alaňok dälmi?

– Ýok.

– Onda sesiňi çykarma. Meniň özüm onuň bilen gepleşerin. Ýöne, «Dirilik suwy» barada agzyňdan ýekeje sözem sypdyraýmagyn, sypdyraýmagyn, sypdyraýmagyn!....

Dawut baş atdy.

– Mugallym, men işem diýmän, Aşgabatdan gerekli dermanlary satyn alyp gidip, obalardaky şol dertli-keselli bendeleri bejeribersem nähili bolarka?!

Akademik başyny ýaýkady.

– Onyň gowy niýet. Ýöne beýtmek bolmaz. Kim bilyär, bir bolmasyz iş bolaýsa, seniň daşyňa geçip, basar goýbererler. Onsaň diňe obalaryňzda, etrapda däl, tutuş oblastdaky kemçiligi seniň üstüňe atarlap. Iň gowusy, sen sabyr edip, öňe-de düşmän, yza-da galman, aýdyşlary ýaly, «suwdan sessiz, otdan pes» bolupjyk, sabyr-kanagat edip ýaşabermeli. Ýöne pikiriňde, iň esasy maksat, «Gotur gowagyň» dirilik suwuny daşyna çykaryp, il-güni şol suw bilen ýalkamak bolsun.

Dawut «Gotur gowagyň» ýerleşýän ýerini özüne mellek ýeri edinip alyp, ol ýerde hazırlıkçe gowy jaý saldyrýandygyny akademige gürrüň berdi.

Akademik howsala bilen:

– Aňmazlarmy? – diýdi.

Dawut ýylgyrdy.

– Olar ol zatlar barada asla çaklanoklaram. Men jaý ýetensoň, şonuň bir otagyna «dirilik suwuny» çekdirjek, Şondan soň, baryny taýýar edip, gelip siziň bilen maslahatlaşaryn.

– Belki, menem gidip gorerin!

Dawut begendi.

– Nesip bolsa, mugallym.

Ol her näme-de bolsa, pulunyň ýetdijigine zerur gerek dermanlary satyn aldy, soň bazara baryp, ep-esli iýmit satyn alyp, gjäniň birwagty öýlerine bardy. Romanlar